

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1976/77:1

med anledning av motioner angående vissa tandvårdsfrågor

Motionerna

1975/76:211 av herr Börjesson i Falköping m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär att sådan översyn av gällande etableringsbestämmelser inom tandvårdsförsäkringen görs, att förslag föreläggs till lättnader och generösare dispensgivning i nämnda bestämmelser i syfte att komma till rätta med den tandläkarbrist som förekommer på flera håll i landet,

1975/76:1191 av herr Jonsson i Mora (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar anta följande

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1975:1156) om ändring i lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1975:1156) om ändring i lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring att punkt 9 övergångsbestämmelserna till lagen skall ha nedan angivna lydelse.

9. Om riks-försäkringsverket finner anledning antaga att folktandvårdens behov av tandläkare skall bli otillräckligt tillgodosett, får verket till utgången av år 1976 i den utsträckning som behövs föreskriva att tandläkare som avses i punkt 8 ej skall föras upp på förteckning hos försäkringskassa.

Denna lag träder i kraft en vecka efter den dag då lagen enligt uppgift på den har utkommit av trycket i Svensk författningssamling.

1975/76:1209 av herr Ringaby (m) och fru Troedsson (m) vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär att det i motionen framförda förslaget om ett successivt överförande av folktandvården i privat regi överlämnas till den nyligen tillkallade parlamentariska utredningen för översyn av hälso- och sjukvårdslagstiftningen samt tandvårdslagstiftningen.

1975/76:1214 av fru Swartz (fp) och herr Hylander (fp) vari hemställs att riksdagen

1. beslutar anhålla hos regeringen att även barntandvård skall bli ersättningsberättigad inom tandvårdsförsäkringen,

2. uttalar att all erforderlig barntandvård måste säkerställas,

3. hos regeringen begär förslag till förtur inom folktandvården för gravida kvinnor, .

1975/76:2003 av herr Bohman m. fl. (m) vari hemställs bl. a. att riksdagen

3. beslutar att punkt 9 övergångsbestämmelserna till lagen (1975:1156) om ändring i lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring skall upphöra att gälla.

4. beslutar att anta följande

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

· Regeringen föreskriver att 2 kap. 3 § lagen (1962:381) om allmän försäkring skall ha nedan angivna lydelse:

2 kap.

3 §

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Ersättning för ----- i sänder.

Vad som sägs i första stycket gäller ej utgifter för tandvård åt försäkrad, som icke fyller minst tjugu år under det år vården inleds. Om avgiftsfri tandvård åt sådan försäkrad stadgas i folktandvårdslagen (1973:457). Regeringen meddelar bestämmelser om ersättning till den som ombesörjer sådan vård.

För utgifter - - - - - av riks-försäkringsverket.

Denna lag träder i kraft en vecka efter den dag då lagen enligt uppgift på den har utkommit av trycket i Svensk författningssamling.

Yrkandet under punkten 1 i sistnämnda motions hemställan har utskottet behandlat i betänkandet SfU 1975/76:29. Yrkandet under 2 i hemställan ämnar utskottet behandla i annat sammanhang.

Enligt motionärerna i motionen 1975/76:211 har etableringsbegränsningen för tandläkare haft till följd bl. a. att en bygd kan bli utan privatpraktiserande tandläkare. Som ett typexempel på en sådan bygd anger motionärerna Karlsborg med 8 200 invånare. Karlsborg har tidigare haft två privatpraktiserande tandläkare men har nu inte någon, endast två heltidsanställda tandläkare

inom folktandvården. Enligt motionärernas mening borde de erfarenheter som vunnits av etableringsbestämmelserna inom tandvårdsförsäkringen utgöra ett bärande skäl för en översyn av dessa.

Herr Jonsson i Mora gör i motionen 1975/76:1191 gällande att erfarenheterna av etableringsstoppet för tandläkare, liksom av den omfattande etableringsbegränsningen under 1975 varit negativa. Inte minst har, menar motionären, det förhållandet att etableringsrätten är personlig medfört brist på tandläkare på många håll. Han anser det önskvärt att man så långt det är möjligt försöker tillgodose de försäkrades berättigade krav på fritt tandläkarval även i framtiden. Härför krävs, säger han, bl. a. att möjligheten att etablera privatpraktik bibehålls. Etableringsproblemen löses bäst i samförstånd mellan folktandvårdens huvudmän och tandläkarnas organisationer.

I motionen 1975/76:1209 uttalar motionärerna den meningen att motivet för en subventionerad tandvård i offentlig regi för vuxna bortfallit i och med införandet av den allmänna tandvårdsförsäkringen. Om barn och ungdom bereddes möjlighet att inom tandvårdsförsäkringens ram med förtursrätt få kostnadsfri tandvård skulle enligt motionärernas mening också det ursprungliga motivet för tandvård i samhällets regi till denna kategori försvinna. Med en privatisering av folktandvården skulle man, menar motionärerna, vinna åtskilligt på ökad tandvårdsproduktion, och man skulle också kunna frigöra stora summor i landstingens ekonomi och överföra dessa till den absolut nödvändiga satsningen på vården av långtidssjuka.

Motionärerna i motionen 1975/76:1214 framhåller att resurserna inom folktandvården ännu inte är tillräckliga för det behov av barntandvård som finns och att möjligheterna att erhålla sådan vård dessutom varierar mellan olika huvudmannaområden.

Det måste enligt motionärernas mening betecknas som angeläget att goda tandvårdsvanor grundläggs så tidigt som möjligt och att barnet tidigt får en positiv attityd till tandvård och en god munhygien. De föräldrar som hos sin privata tandläkare sörjer för att deras barn får erforderlig tandvård bör därför bli berättigade till samma ersättning för kostnaderna genom tandvårdsförsäkringen som för vård av egna tänder.

Motionärerna pekar vidare på att gravida kvinnor före tandvårdsreformens genomförande hade förtursrätt inom folktandvården, vilket var en värdefull förmån då de just under denna period riskerar svåra kariesangrepp. Numera finns inte denna rättighet, och de kvinnor som ej tidigare regelbundet sörjt för sin tandvård har i rådande krissituation mycket små möjligheter att erhålla vård.

Motiveringen för yrkandena i motionen 1975/76:2003 återfinns i moderaternas partimotion 1975/76:1979. I denna framhålls bl. a. att inskränkningarna i rätten att fritt etablera privatpraktik strider mot motionärernas principiella grundsyn angående fri näringsutövning. Motionärerna under-

stryker vikten av att man i största möjliga utsträckning söker tillgodose patienternas berättigade krav på fri tandläkarvård och menar att inskränkningar i etableringsrätten är oförenliga med en sådan strävan. Tandvårdsförsäkringens regler om etableringsbegränsning bör således upphävas och problem i samband med etablering i stället lösas i samförstånd mellan folktandvårdens huvudmän och tandläkarnas organisationer.

Även barn och ungdom under 20 år bör enligt motionärernas mening omfattas av försäkring. Att dessa kategorier därutöver skall omfattas av folktandvårdens vårdansvar ser de som självklart. Det förhållandet att barn och ungdom är uteslagna från 4/5 av hela vårdsektorn, om de inte betalar hela vårdkostnaden själva, anser motionärerna innebära ett dåligt resursutnyttjande och ett anmärkningsvärt ingrepp i den självklara rätten att fritt välja tandläkare.

Gällande bestämmelser

Fr. o. m. den 1 januari 1974 gäller i Sverige en allmän tandvårdsförsäkring. Denna är inordnad i den allmänna sjukförsäkringen och omfattar alla försäkrade över 19 års ålder, i ett inledningsskede också åldersgruppen 17–19 år. Försäkringen avser alla former av tandvård, alltså även förebyggande sådan, som ges såväl inom folktandvården som vid odontologisk fakultet och hos privatpraktiserande tandläkare. För försäkringen gäller en särskild tandvårdstaxa, avsedd att vara en maximitaxa såväl för den behandling som en till försäkringen ansluten tandläkare utför som för den tandvård som ges vid folktandvårdens olika polikliniker och vid de odontologiska fakulteterna. – Som en övergångsåtgärd vid försäkringens ikraftträdande öppnades möjlighet till individuell taxebindning för de tandläkare som kunde styrka att de hade en omkostnadsnivå som klart översteg den som gällde för försäkringens tandvårdstaxa. Den individuella taxan får f. n. överstiga tandvårdstaxans belopp med högst 10 %. Avsikten är att den individuella taxebindningen skall vara helt avvecklad med utgången av år 1977.

Av beloppen i tandvårdstaxan skall patienten och försäkringen i regel betala hälften vardera. Överstiger den sammanlagda kostnaden för en behandlingsomgång enligt taxan 1 000 kr., ersätter försäkringen 75 % av den del av kostnaden som överstiger nämnda belopp. Vid en behandlingskostnad på t. ex. 2 000 kr. betalar alltså patienten 750 kr. och försäkringen 1 250 kr. Kostnaden för vissa behandlingar, däribland förebyggande åtgärder, ersätts alltid till 75 % av försäkringen, medan andra, exempelvis utgifter för ädla metaller och proteständer, helt faller på försäkringen.

1973 års tandvårdsreform innebär också att landsting och landstingsfria kommuner fått ett lagfäst tandvårdsansvar för alla barn och ungdomar t. o. m. 19 år samt ett vårdansvar för specialisttandvården. För barnen skall tandvården vara avgiftsfri genom folktandvårdens försorg.

Enligt uttalande i propositionen 1973:45, som innehöll förslaget till tand-

vårdsförsäkring, bör vårdskyldigheten gälla i den mån behovet av tandvård inte tillgodoses i särskild ordning, t. ex. genom att tandvård ges åt barn som vårdas på institution. Vårdskyldigheten bör omfatta såväl organiserad vård, dvs. barnen och ungdomarna skall erbjudas regelbunden och fullständig behandling, som akuttandvård. Tandvården bör vara avgiftsfri. Under särskilda omständigheter bör möjlighet finnas för folktandvården att träffa avtal med privatpraktiserande tandläkare för att vårdskyldigheten i övergångsskedet skall kunna uppfyllas. Under en övergångstid – i avvaktan på att folktandvården hinner bli tillräckligt utbyggd i hela landet – gäller att vårdansvaret är i viss mån begränsat. Barn under 6 år och ungdomar fr. o. m. 17 år skall nämligen enligt uttalande i propositionen 1973:45 tas om hand i organiserad vård endast i den takt som utbyggnaden av folktandvårdens resurser tillåter. Det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta när och i vilken takt begränsningen i vårdansvaret skall upphöra. Ungdomar fr. o. m. 17 år, som under övergångstiden inte tillhör den organiserade vården, omfattas under denna tid av tandvårdsförsäkringen med rätt att inom folktandvården erhålla minst 50 % rabatt på eljest utgående patientavgifter. Även barn i förskoleåldern bör enligt uttalande under förarbetena till tandvårdsreformen få avgiftsfri tandvård under den övergångstid då de inte omfattas av rätten till organiserad vård.

I samband med tandvårdsreformens genomförande bestämdes att varje tandläkare, som den 1 juli 1973 var verksam eller efter denna dag avsåg att påbörja verksamhet i enskild tandvård, skulle föras upp på en särskild förteckning hos den försäkringskassa inom vars verksamhetsområde verksamheten bedrevs eller avsågs bedrivas. I vissa undantagsfall skulle riks-försäkringsverket kunna medge tandläkare att stå utanför försäkringen. Verket bemyndigades vidare att i ett inledningsskede förordna om inskränkning i rätten till utträde ur försäkringen om detta ansågs nödvändigt med hänsyn till de försäkrades möjligheter att inom ett försäkringskassområde erhålla tandvård inom försäkringens ram. Om riks-försäkringsverket skulle finna anledning anta att folktandvårdens behov av tandläkare blev otillräckligt tillgodosett hade verket möjlighet föreskriva att nya privatpraktiserande tandläkare inte skulle tas upp på förteckningen över de till försäkringen anslutna tandläkarna. Etableringsbegränsningen skulle kunna avse hela landet samtidigt och tillämpas såväl på nyexaminerade tandläkare som på redan verksamma tandläkare i offentlig tjänst. Etableringsregeln skulle – i likhet med bestämmelserna om tandläkarnas anslutning till och om möjligheterna för dem att utträda ur försäkringen – gälla till utgången av år 1975. Mot bakgrund av att tandvårdsförsäkringens införande medförde en kraftig överströmning av tandläkare från folktandvård till enskild tandvård beslöt riks-försäkringsverket under 1974 tillämpa bestämmelsen om etableringsbegränsning. F. n. gäller att ingen privatpraktiserande tandläkare får föras upp på försäkringskassas förteckning över anslutna tandläkare i andra fall än när det är fråga om ersättningsetablering.

Genom beslut vid 1975/76 års riksmöte (prop. 1975/76:44; SfU 1975/76:15; rskr 66) gäller fr. o. m. den 1 januari 1976 nya anslutnings- och etableringsregler inom tandvårdsförsäkringen. De nya bestämmelserna, som bygger på ett av riksförsäkringsverket och socialstyrelsen i samråd med Tandläkarförbundet utarbetat förslag, innebär att den nuvarande automatiska anslutningen av tandläkarna till försäkringen ersatts med en frivillig anslutning inom ramen för en legal garanti för tandvårdsförsäkringen. Konkret innebär de nya reglerna att de tandläkare som redan före den 1 januari 1976 varit med i försäkringen genom att vara uppförda på förteckning hos allmän försäkringskassa utan särskild anmälan skall stå kvar på denna förteckning. Övriga tandläkare som vill börja enskild praktik skall anmäla sin verksamhet förutom till länsläkaren också till den allmänna försäkringskassan på den ort där verksamheten skall bedrivas. De har i samband därmed eller senare tillfälle att till kassan anmäla om de vill bli uppförda på förteckning över tandläkare som är anslutna till försäkringen. Riksförsäkringsverket har liksom hittills möjlighet att under de förutsättningar och i den omfattning som nu gäller förordna om inskränkning i rätten för tandläkare att bli avförd från förteckningen över anslutna tandläkare och att förordna om begränsning i rätten att som privatpraktiserande tandläkare ansluta sig till försäkringen. Etableringsregeln skall gälla längst till utgången av år 1979, och möjligheterna att avveckla densamma skall prövas årligen med början hösten 1976.

I samband med behandlingen av förslaget till nya anslutnings- och etableringsregler för tandläkare antog riksdagen också ett förslag till åtgärder i syfte att ge nya patienter ökade möjligheter till tandvård inom ramen för tandvårdsförsäkringen. Systemet, som bygger på ett frivilligt åtagande från Tandläkarförbundets sida, har prövats fr. o. m. den 1 januari 1976 och innebär att försäkrade som är i akut behov av vård – liksom tidigare – skall tas om hand omgående enligt överenskommelse om akut- och jourtandvård mellan de lokala tandläkarföreningarna och huvudmännen för folktandvården. Övriga försäkrade, som saknar tandläkare men som söker tandvård, skall så snart som möjligt och i regel inom 3–6 månader få konsultera tandläkare. Behandling skall därefter äga rum inom tid som är rimlig med hänsyn till konsultationens resultat.

Rapport av riksförsäkringsverkets tandvårdsdelegation

I en den 28 augusti i år avlämnad rapport har en arbetsgrupp inom riksförsäkringsverkets tandvårdsdelegation gjort en utvärdering av tillgänglig statistik över tandläkarsituationen inom folktandvården. Delegationen har också redogjort för erfarenheter när det gäller tillämpningen av de regler som hittills gällt i fråga om etablering inom den privata tandläkarsektorn och lagt fram förslag till vissa justeringar i dessa regler. Av arbetsgruppens redogörelse framgår bl. a. att antalet uppehållna tjänster inom folktandvården

ökat under perioden den 1 april 1975–den 1 april 1976 såväl när det gäller distriktstandvård som specialiststandvård och att deltidstjänsterna uppvisar den procentuellt största ökningen. Antalet tandläkare i folktandvården som av olika skäl slutat sin anställning uppgick år 1973 till 260, medan motsvarande siffra år 1975 var 200. Antalet tandläkare i folktandvården som slutat för att bli privat tandläkare har minskat från 145 år 1973 till 83 år 1975. Detta anser arbetsgruppen vara ett bevis för att etableringsbegränsningen minskat avgången från folktandvården till privat tandvård. Det beräknade nettotillskottet på 180–200 tandläkare per år till folktandvårdens distriktstandvård har inte uppnåtts. Antalet arbetstimmar i folktandvårdens distriktstandvård har emellertid ökat med ca 100 000 timmar under 1975 jämfört med 1974 och översteg i augusti 1976 1973 års siffror med ca 84 000 timmar.

Tidigare riksdagsbehandling

Tandvårdsförsäkringens personkrets

Frågan om en utvidgning av tandvårdsförsäkringen till att omfatta även barn och ungdom under 20 års ålder prövades av socialförsäkringsutskottet redan i samband med tandvårdsförsäkringens genomförande år 1973. Frågan har därefter återkommit såväl vid 1974 års riksdag som vid 1975/76 års riksmöte. Socialförsäkringsutskottet har därvid understrukt (jfr SfU 1973:20, 1974:12 och 1975/76:15) att en viktig uppgift för folktandvården är att skapa garantier för en positiv attityd till en god munhygien redan i de tidigaste åldrarna och att det med hänsyn härtill är angeläget att förskolebarnen så snabbt som möjligt kan inrymmas i det lagstadgade vårdansvaret. När utskottet likväl, med riksdagens godkännande, avstyrkt bifall till motionsyrkanden om en utvidgning av tandvårdsförsäkringen till att omfatta barn- och tandvården har utskottet bl. a. stött sig på departementschefens uttalande i propositionen 1973:45 att barn i förskoleåldern även under den övergångstid då de inte tillhör den organiserade vården bör få avgiftsfri tandvård. Utskottet har åberopat att den vårdssamverkan mellan folktandvårdshuvudmännen och Tandläkartörbundet med dess lokalföreningar som inleddes redan i samband med tandvårdsförsäkringens ikraftträdande torde ha lett till förbättringar av barn- och tandvården inom huvudmannaområden där folktandvården ännu är otillräckligt utbyggd. Vad särskilt angår tandvården för ungdomar i åldrarna 17–19 år, vilka i likhet med förskolebarnen under en övergångstid inte tillhör den organiserade vården, har utskottet hänvisat till att de tills vidare skall omfattas av tandvårdsförsäkringen med rätt att inom folktandvården erhålla 50 % rabatt på eljest utgående patientavgifter.

Yrkandet i motionen 1975/76:1214 om att all erforderlig barn- och tandvård skall säkerställas har utskottet likaledes avstyrkt (jfr SfU 1974:12 och 1975/76:15) med hänvisning bl. a. till etableringsregeln och dess syfte att

garantera att folktandvården får det nettotillskott av nyexaminerade tandläkare som förutsattes i samband med att tandvårdsreformen genomfördes.

Gravida kvinnors rätt till förtur inom folktandvården

Frågan om gravida kvinnors rätt till förtur inom folktandvården togs upp i en motion vid 1975/76 års riksmöte med anledning av propositionen 1975/76:44. Motionärerna framhöll att den omständigheten att sådan förtursrätt avskaffats vid tandvårdsreformens genomförande inneburit att kvinnor som tidigare inte regelbundet sört för sin tandvård i den rådande kris-situationen hade ringa eller inga möjligheter att få tandvård under graviditeten.

Med anledning härav erinrade utskottet om att den allmänna försäkringen före införandet av tandvårdsförsäkringen – utöver ersättning för viss tandläkarvård vid central tandpoliklinik, odontologisk fakultet eller allmänt sjukhus – lämnat kompensation för tandvård åt blivande och nyblivna mödrar. Några särskilda odontologiska skäl för att ersätta denna s. k. mödrahjälp med en särskild mödratandvårdsförsäkring hade – framhöll utskottet – inte åberopats. Skälet var i stället att man via en begränsad försäkringsform velat vinna erfarenheter som kunde användas vid utformningen av en allmän tandvårdsförsäkring. Utskottet hänvisade till att – enligt förslaget i propositionen 1975/76:44 – gravida kvinnor utan egen tandläkare men i akut behov av tandvård skulle kunna tas om hand omgående och att övriga försäkrade skulle beredas möjlighet att inom viss tid konsultera och få behandling av tandläkare. Riksdagen följde utskottets hemställan och avlog motionen.

Etableringskontroll

I samband med behandlingen av propositionen 1975/76:44 med förslag till nya anslutnings- och etableringsregler inom tandvårdsförsäkringen väcktes motioner med yrkande om att etableringskontrollen för tandläkare skulle avskaffas. Utskottet avstyrkte bifall också till dessa yrkanden (SfU 1975/76:15) med hänvisning till att de praktiska erfarenheterna av tandvårdsförsäkringen enligt utskottets mening tydligt gav vid handen att en etableringskontroll var nödvändig även i fortsättningen, om man skulle kunna tillgodose en snabb utbyggnad av folktandvårdens resurser. Utskottet underströk i sammanhanget särskilt att riksförsäkringsverket och Tandläkarförbundet varit ense om nödvändigheten att tills vidare behålla etableringskontrollen och att frågan om en avveckling av densamma skulle komma att prövas varje år med början år 1976. Enligt utskottets mening kunde det förutsättas att inskränkningarna i etableringsrätten skulle komma att upphävas så snart omständigheterna medgav det. Riksdagen följde utskottet och avlog motionerna.

Utskottet

De motioner utskottet har att behandla i förevarande sammanhang tar alla upp frågor med anknytning till 1973 års tandvårdsreform. Sålunda begär herr Bohman m. fl. i motionen 1975/76:2003 och fru Swartz och herr Hyltander i motionen 1975/76:1214 en utvidgning av tandvårdsförsäkringens personkrets. Enligt herr Bohman m. fl. bör försäkringen omfatta även åldersgrupperna under 20 år, medan fru Swartz och herr Hyltander, som anser att riksdagen bör göra ett uttalande om att all erforderlig barntandvård måste säkerställas, har begränsat sitt yrkande till att gälla barntandvården. Sistnämnda båda motionärer menar också att gravida kvinnor bör ha förtur inom folktandvården. I några motioner behandlas frågor rörande etableringskontrollen. I motionen 1975/76:2003 av herr Bohman m. fl. yrkas sålunda att kontrollen avvecklas med omedelbar verkan, medan herr Jonsson i Mora i motionen 1975/76:1191 begär att begränsningen av etableringsrätten skall upphöra först vid årsskiftet 1976-1977. Enligt herr Börjesson i Falköping m. fl. bör tillsynsmyndigheten ha möjlighet att även i fortsättningen begränsa nyetablering av tandläkare. Motionärerna anser emellertid att dispens bör medges enligt generösare grunder än f. n. och de begär därför i motionen 1975/76:211 en översyn av de principer som f. n. tillämpas i fråga om dispensgivningen. Herr Ringaby och fru Troedsson slutligen anser att folktandvården successivt bör överföras i privat regi och begär i motionen 1975/76:1209 att frågan härom skall prövas av den i december 1975 tillsatta utredningen om ny lagstiftning för hälso- och sjukvården (hälso- och sjukvårdsutredningen). En sammanfattning av skälen för de i motionerna framställda yrkandena och en redogörelse för den huvudsakliga innebörden av 1973 års tandvårdsreform med de ändringar och kompletteringar av bestämmelserna som genomfördes vid 1975/76 års riksmöte har lämnats i ingressen till detta betänkande.

Utskottet behandlar först de motioner som tar upp frågor om tandvårdsförsäkringens personkrets och om etableringsbegränsningen inom tandvårdsförsäkringen.

1973 års tandvårdsreform innebar en klar prioritering till förmån för den förebyggande tandvården genom att självkostnadsandelen vid sådan vård bestämdes till 25 % oavsett vårdkostnad. I propositionen 1973:20 med förslag om allmän tandvårdsförsäkring underströks att det var en viktig uppgift för folktandvården att skapa garantier för en positiv attityd till en god munhygien redan i de tidigaste åldrarna. Med hänsyn härtill anser utskottet det otillfredsställande att förskolebarnen ännu inte kunnat inrymmas i det lagstadgade vårdansvaret. Enligt utskottets mening skulle en utvidgning av tandvårdsförsäkringens personkrets till att omfatta även barn och ungdomar innebära fördelar från flera synpunkter. Man skulle härigenom snabbare kunna åstadkomma den förbättring av de försäkrades tandstatus som är ett av försäkringens främsta syften. Man kunde få en rimligare fördelning

mellan barn- och vuxenpatienter inom den offentliga tandvårdssektorn och man skulle avsevärt förbättra möjligheterna för de försäkrade att fritt välja tandläkare. I likhet med motionärerna i motionerna 1214 och 2003 anser således utskottet avgörande skäl tala för att även barn och ungdom skall omfattas av tandvårdsförsäkringens bestämmelser.

Utskottet kan till viss del biträda de synpunkter på regeln om etableringsbegränsning och dess nuvarande tillämpning som framförts i motionerna 211, 1191 och 2003. Enligt utskottets mening är det angeläget att man så långt det är möjligt söker tillgodose de försäkrades berättigade krav på fritt tandläkarval även i framtiden, och detta torde bäst kunna åstadkommas genom att tandläkarna bereds möjlighet att fritt etablera privatpraktik.

Mot bakgrund av det nu anförda är det med tillfredsställelse utskottet konstaterar att regeringen i en nyligen avgiven förklaring uttalat att den har för avsikt att under innevarande mandatperiod föreslå en utvidgning av tandvårdsförsäkringen till att omfatta även barn och ungdom och att den ämnar låta överse försäkringens regler om etableringskontroll. Utskottet, som inte är berett medverka till en omedelbar avveckling av etableringsbegränsningen för tandläkare, anser att nu behandlade motionsyrkanden får anses i huvudsak tillgodosedda genom nämnda regeringsförklaring. Yrkandena bör därför inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vad häfter angår frågan om förtur för gravida kvinnor inom folktandvården vill utskottet erinra om att riksdagen vid 1975/76 års riksmöte beslutat regler i syfte att bereda nya patienter ökade möjligheter att komma under behandling av tandläkare. Dessa bestämmelser, som utarbetats av riks-försäkringsverket tillsammans med socialstyrelsen och i samråd med Tandläkarförbundet, innebär att försäkrade i akut behov av vård, i enlighet med vad som redan tidigare gällt, skall tas om hand omgående enligt överenskommer om akut- och jourtandvård mellan de lokala tandläkarföreningarna och huvudmännen för folktandvården. Övriga försäkrade i behov av vård, vilka söker tandläkare, skall så snart som möjligt och i allmänhet inom 3–6 månader få konsultera tandläkare och därefter komma under behandling inom en tid som är rimlig med hänsyn till konsultationens resultat. Den nya ordningen för att bereda försäkrade utan tandläkare möjligheter att erhålla tandvård är f. n. föremål för en utvärdering inom riks-försäkringsverket. Något resultat av denna utvärdering föreligger ännu inte. Enligt vad utskottet erfarit är emellertid erfarenheterna av de nya bestämmelserna redan nu så till vida positiva, att dessa medfört att man kunnat få en uppfattning om tandvårdsbehovet hos vuxna samtidigt som många försäkrade beretts möjlighet att komma i kontakt med tandläkare.

På grund av det anförda är utskottet inte nu berett medverka till särskilda bestämmelser om förtur för gravida kvinnor inom folktandvården. Utskottet vill erinra om att regeringen i en nyligen avgiven förklaring aviserat att den ämnar föreslå en utvidgning av tandvårdsförsäkringens personkrets till

att omfatta även barn och ungdom. Om ett sådant förslag genomförs kan enligt utskottets uppfattning folktandvårdens möjligheter att ta hand om vuxna patienter komma att förbättras. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1214, såvitt nu är i fråga.

Utskottet har slutligen att ta ställning till yrkandet i motionen 1209 om ett successivt överförande av folktandvården i privat regi. Med anledning av detta yrkande vill utskottet erinra om att 1973 års riksdagsbeslut om en utbyggnad av folktandvården bygger på ett förslag av 1967 års folktandvårdsutredning. Denna utredning gav uttryck åt den uppfattningen att folktandvården även i fortsättningen borde vara basorganisation för tandvårdsverksamheten i landet. Utredningen betonade – i likhet med 1961 års sjukförsäkringsutredning – att en tandvårdsförsäkring inte skulle komma att begränsa folktandvårdens uppgifter utan snarare öka den inte bara inom barntandvården utan även i fråga om vuxentandvården. Folktandvårdsutredningens uppfattning delades av samtliga remissinstanser och stöddes också enhälligt vid riksdagsbehandlingen. Enligt utskottets mening kan det inte anses motiverat att överföra en väl fungerande folktandvård i privat regi, och utskottet avstyrker därför bifall till motionen 1209.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna 1975/76:211, 1975/76:1191,
1975/76:1209, 1975/76:1214 och 1975/76:2003.

Stockholm den 26 oktober 1976

På socialförsäkringsutskottets vägnar

SVEN ASPLING

Närvarande: herrar Aspling (s), Ringaby* (m), Augustsson* (s), Karlsson i Ronneby (s), fröken Bergström (fp), fru Håvik (s), fröken Pehrsson* (c), herrar Marcusson* (s), Åkerlind (m), Nilsson i Kristianstad (s), Andersson i Nybro (c), Lindström (s), Andersson i Edsbro (c), Hörnlund* (c) och Gahrton (fp).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

av herrar Aspling (s), Augustsson (s), Karlsson i Ronneby (s), fru Håvik (s), herrar Marcusson (s), Nilsson i Kristianstad (s) och Lindström (s), vilka anser att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar på s. 9 med "Utskottet behandlar" och slutar på s. 11 med "motionen 1209" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill med anledning av motionsyrkandena, av vilka alla utom det avseende folktandvårdens privatisering tidigare vid ett eller flera tillfällen prövats av riksdagen, inledningsvis erinra om att den proposition som låg till grund för 1973 års tandvårdsreform i huvudsak byggde på förslag av två utredningar, 1967 års folktandvårdsutredning och 1970 års utredning om tandvårdsförsäkring. Arbetet i dessa båda utredningar skedde i samverkan med Tandläkarförbundet, och riksdagsbeslutet stöddes, om man undantar frågan om etableringskontroll och om tandläkarnas obligatoriska anslutning till försäkringen – en anslutningsform som genom beslut vid riksmötet 1975/76 numera ersatts med en i princip frivillig anslutning – av en mycket betydande riksdagsmajoritet. Riksdagen uttalade också att enligt dess uppfattning försäkringen fått en utformning som var väl ägnad att tillgodose försäkringens syfte att göra en god tandvård tillgänglig till en för alla medborgare överkomlig kostnad. Tandvårdsreformen bygger bl. a. på förutsättningen att riksförsäkringsverket med biträde av en till verket knuten tandvårdsdelegation, vari ingår företrädare för såväl tandläkare som tandtekniker, noggrant skall följa utvecklingen i fråga om försäkringen och dess effekter på tandvården i allmänhet, på vårdefterfrågan och på tandtillståndet hos olika befolkningsgrupper och därvid föreslå de justeringar och kompletteringar i systemet som verket kan finna påkallade. Sådana justeringar har, som tidigare nämnts, hittills gjorts en gång, nämligen vid 1975/76 års riksmöte.

Redan det nu anförda talar enligt utskottets mening med betydande styrka mot att riksdagen vidtar ändringar i en lagstiftning som ännu inte hunnit nå full effekt och av vars tillämpning i praktiken man efter knappast tre år fortfarande måste ha begränsad erfarenhet.

Utskottet övergår här efter till de enskilda motionsyrkandena och tar därvid först upp frågan om en privatisering av folktandvården. 1961 års sjukförsäkringsutredning lade redan år 1964 fram förslag om en tandvårdsförsäkring inom den allmänna försäkringens ram. Utredningen konstaterade i samband därmed att behovet av tandläkarvård i dåvarande läge var bättre tillgodosett bland skolbarn och ungdom än hos den vuxna befolkningen i landet och att anledningen härtill var den inom folktandvården bedrivna organiserade barntandvården genom vilken barnen i skolåldrarna tillförsäkrats en avgiftsfri vård. Utredningen betonade särskilt att en tandvårdsförsäkring inte skulle komma att minska folktandvårdens betydelse. Tvärtom utgick utredningen från att folktandvårdens uppgifter skulle öka inte bara inom barntandvården utan även i fråga om vuxentandvården och att folktandvården även i fortsättningen skulle vara basorganisation för tandvårdsverksamheten i landet. 1967 års folktandvårdsutredning, vars förslag låg till grund för 1973 års beslut om en utbyggnad av folktandvården, gav uttryck åt samma uppfattning, och denna vann allmän anslutning vid remissbehandlingen av utredningens betänkande. Som framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen utgör folktandvården och dess utbyggnad en integrerande del

av 1973 års tandvårdsreform. Att i enlighet med förslaget i motionen 1209 överföra en väl fungerande folktandvård i privat regi kan enligt utskottets mening inte anses motiverat och detta i all synnerhet inte som en sådan åtgärd skulle kunna äventyra ett av tandvårdsreformens huvudsyften, att så snart det är möjligt ge samtliga i åldersgrupperna t. o. m. 19 år regelbunden och avgiftsfri tandvård. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen 1209.

Vad utskottet nu anfört utgör enligt utskottets uppfattning ett besvarande också av de yrkanden i motionerna 1214 och 2003 som gäller en utvidgning av tandvårdsförsäkringens personkrets. Om folktandvården i enlighet med ett betydande majoritetsbeslut i riksdagen skall byggas ut så, att den kan erbjuda alla barn och ungdomar i åldrarna t. o. m. 19 år avgiftsfri organiserad vård, måste det anses naturligt att endast personer över denna ålder skall omfattas av tandvårdsförsäkringen. Behovet av tandvård torde fortfarande vara mycket betydande hos många personer i vuxen ålder. Det var f. ö. med hänsyn härtill som riksdagen vid riksmötet 1975/76 antog ett av regeringen framlagt och i samråd med Tandläkarförbundet utarbetat förslag till åtgärder i syfte att ge nya patienter ökade möjligheter till tandvård inom tandvårdsförsäkringens ram. Utskottet vill särskilt understryka att ungdomar i åldrarna 17–19 år, som – i avvaktan på att folktandvården hinner bli tillräckligt utbyggd – inte tillhör den organiserade vården, under övergångstiden omfattas av tandvårdsförsäkringen med rätt att inom folktandvården erhålla minst 50 % rabatt på eljest utgående patientavgifter. Barn i förskoleåldern skall under denna övergångstid vara berättigade till avgiftsfri tandvård. Vad särskilt angår frågan om fritt tandläkarval kommer enligt utskottets mening möjligheterna att välja tandläkare inom folktandvården att väsentligt förbättras i takt med den organiserade vårdens utbyggnad. Vid angivna förhållanden saknas enligt utskottets mening anledning att biträda yrkandena i motionerna 1214 och 2003 om en utvidgning av tandvårdsförsäkringens personkrets. Utskottet avstyrker följaktligen bifall till dessa yrkanden i motionerna.

Vad härefter angår frågan om förtur för gravida kvinnor inom folktandvården vill utskottet ånyo erinra om att riksdagen vid 1975/76 års riksmöte beslutat regler i syfte att bereda nya patienter ökade möjligheter att komma under behandling av tandläkare. Dessa bestämmelser, som utarbetats av riksförsäkringsverket tillsammans med socialstyrelsen och i samråd med Tandläkarförbundet, innebär att försäkrade i akut behov av vård, i enlighet med vad som redan tidigare gällt, skall tas om hand omgående enligt överenskommer om akut- och jourtandvård mellan de lokala tandläkarföreningarna och huvudmännen för folktandvården. Övriga försäkrade i behov av vård, vilka söker tandläkare, skall så snart som möjligt och i allmänhet inom 3–6 månader få konsultera tandläkare och därefter komma under behandling inom en tid som är rimlig med hänsyn till vårdbehovet. Den nya ordningen för att bereda försäkrade utan tandläkare möjligheter att er-

hålla tandvård är f. n. föremål för en utvärdering inom riks försäkringsverket. Något resultat av denna utvärdering föreligger ännu inte. Enligt vad utskottet erfarit är emellertid erfarenheterna av de nya bestämmelserna redan nu så till vida positiva, att dessa medfört att man kunnat få en uppfattning om tandvårdsbehovet hos vuxna, samtidigt som många försäkrade beretts möjlighet att komma i kontakt med tandläkare. På grund av det anförda och då enligt utskottets mening folktandvården i första hand bör svara för barn- och ungdomstandvården, är utskottet inte berett medverka till särskilda bestämmelser om förtur för gravida kvinnor inom folktandvården. Utskottet avstyrker således bifall även till detta yrkande i motionen 1214.

Vad slutligen angår frågan om etableringsbegränsning vill utskottet erinra om att etableringskontrollen genomfördes som ett led i strävandena att garantera folktandvårdens utbyggnad i enlighet med den prioritering av barn- och ungdomstandvården som tandvårdsreformen innebar, en prioritering som f. ö. stöddes av Tandläkarförbundet. Så sent som förra året antog riksdagen en proposition med förslag till nya anslutnings- och etableringsregler för tandläkare. De nya bestämmelserna, som utarbetats av riks försäkringsverket i samförstånd med Tandläkarförbundet, innebär att etableringsregeln förlängts att gälla till utgången av år 1979 men att möjligheterna att avveckla densamma dessförinnan skall prövas årligen med början hösten 1976.

En arbetsgrupp inom riks försäkringsverkets tandvårdsdelegation har i den 28 juni i år dagtecknad rapport gjort en utvärdering av tillgänglig statistik som belyser tandvårdssituationen för folktandvården. Av denna framgår bl. a. att avgången från folktandvården till privattandvården minskat mellan 1973 och 1975 och att antalet arbetstimmar i folktandvårdens distriktstandvård ökat icke oväsentligt under samma tid. Det måste således antas att etableringsbegränsningen bidragit till att motverka den ogynnsamma effekt på rekryteringen av tandläkare till folktandvården som genomförandet av tandvårdsförsäkringen utan en regel om sådan begränsning skulle ha haft. Fortfarande har dock inte det beräknade nettotillskottet av tandläkare till distriktstandvården uppnåtts. Mot bakgrund härav och då det enligt utskottets mening kan förutsättas att riks försäkringsverket kommer att föreslå att regeln om etableringskontroll upphävs så snart omständigheterna medger det, är utskottet inte berett medverka vare sig till en avveckling av denna kontroll i enlighet med yrkandena i motionerna 1191 och 2003 eller till den översyn av etableringsbestämmelserna som begärts i motionen 211. Utskottet avstyrker följaktligen bifall även till dessa motionsyrkanden.

Särskilt yttrande

av herrar Ringaby (m) och Åkerlind (m) vilka anför:

Genom att den nya regeringen deklarerat att tandvårdsförsäkringens regler om etableringskontroll skall ses över och försäkringen utvidgas till att omfatta även barn och ungdom har det berättigade i en mångårig moderat strävan kraftfullt dokumenterats. Utskottsmajoriteten har i sin tur ytterligare understrukt vikten av att tandvårdsförsäkringens personkrets utvidgas och av att etableringsreglerna mildras i syfte att nå en fri etableringsrätt. Givetvis får detta inte ske till priset av folktandvårdens existens. Samförstånd mellan folktandvårdens huvudmän och tandläkarnas organisationer är en absolut nödvändig förutsättning för en godtagbar avvägning mellan privat och offentlig vård.

Att utskottet enhälligt avstyrker det huvudsakligen som ett debattinitiativ avsedda motionsyrkandet om successivt överförande av folktandvården i privat regi accepterar vi med tanke på det fall framåt tandvårdsfrågorna i övrigt erhållit genom regeringsdeklarationen och utskottsmajoritetens uttalanden och framför allt därför att den åsyftade debatten om motionen, som uppstod bland dem som berörs av den, visar att förslaget bör modifieras och utvecklas närmare. Att det ligger en hel del i det, står dock klart. Den ofta uttalade farhågan för att folktandvården skulle personellt utarmas genom fri etablering inom försäkringens ram tyder ovedersägligen på en allvarlig omständighet: tjänstetandläkarnas arbetssituation och/eller arbetsmiljö är inte tillfredsställande. Detta bör vara en självklar slutsats. Kännedomen om att folktandvården f. n. bestrider endast ca 12 % av vuxentandvården och att tjänstetandläkarna därmed på åtskilliga kliniker helt eller nästan helt sysselsätts med enbart barntandvård, avslöjar att arbetet är påfrestande. Arbetstrivseln har av detta och andra skäl blivit lidande.

Mot detta har huvudsakligen negativa åtgärder, tvångsingripanden, skett. Självfallet är dessa oacceptabla om de inte är synnerligen tidsbegränsade. De bör endast kunna motiveras av att man vill skapa ett andrum för positiva åtgärder. Närmast till hands ligger då att förbättra tjänstetandläkarnas arbetssituation i vid bemärkelse.

De marginella förbättringar, som sker bl. a. på förmånssidan, löser inte problemen på sikt. Att i varje fall i vad gäller vuxentandvård låta tjänstetandläkarna få möjlighet att – efter eget val – få arbeta på om möjligt samma villkor som privatpraktikerna tror vi således skulle vara en åtgärd av avgörande betydelse för tjänstetandläkarnas arbetstillfredsställelse och trivsel. Givetvis skulle detta förutsätta någon form av åtminstone partiellt entreprenadförfarande. Att landstingen då bibehåller huvudmannaskapet för den fria barn- och ungdomstandvården måste vara en förutsättning.

Naturligtvis kan sådana här problem inte lösas över en natt. Vi tycker dock att en uttalad viljeinriktning mot en bättre situation för tandvården i dess helhet bl. a. bör präglas av hänsyn till och omsorg om de anställda

i folktandvården. Det bör också understrykas att svårigheterna skall lösas genom samarbete och i samförstånd mellan berörda parter. Tvång däremot, med den olust det skapar, måste undvikas.

Vi bör kanske avslutningsvis särskilt poängtera att vi förutsätter att ändamålet med tandvårdsförsäkringen – allmän tillgång till god tandvård till en rimlig kostnad för patienterna – inte skall ruckas.